

Liviu Pilat

Helyzetképek egy középkori moldvai falu mindennapi életéből

Kickófalva Román városától körülbelül 15 km-re fekszik északnyugat irányban, a Moldova és Szeret folyók határolta mendencéket elválasztó fennsíkon. A katolikus felekezetűek által lakott település első írásos említése 1455-ből való, azonban egyes 1455 utáni dokumentumok alapján a település sokkal régebbi. A falu 1690-ig a Prăjescu család tulajdona volt, ekkor került a Cantemir család tulajdonába. Innen átkerült a Pălădești-iekhez, majd a 19. század elején visszakerült a Prăjești-iek tulajdonába. Eredetileg a Szeret völgyében elterülő falu az 1682-ben történt gyújtogatás és megfutamítás után elköltözött. A lakosság egy, hasonló veszélyektől mentes területen állapodott meg, menedéket találva azokban az erdőkben, melyek abban az időben a fentebb említett két folyó közti fennsíkot borították. Kedvező fekvése ellenére a 19. század elején a falu újra teljesen leégett.

Szükséges azonban pontosítani néhány dolgot még az elején! Nehéz felidézni egy falusi település mindennapi életét, nem csupán Romániában, hanem a világ bármely más országa esetében is, azon egyszerű oknál fogva, hogy a falvakat benépesítő ember-tömeg túl kevés bizonyítékot hagy maga után, mely lehetővé tenné a mindennapok monotonitásának hű rekonstruálását.

Csak akkor reménykedhetünk egy hasonló próbálkozás sikerében, ha szert teszünk egy bizonyos célra irányuló pontos megfigyelésre, ahogyan például E. Le Roy Ladurie is rendelkezett az inkvizícióról szóló beszámolóval. Akkor pontosan elhatárolhatók azok a sajátosságok, amelyek megkülönböztetik és identitást kölcsönöznek egy településnek. Jelen esetben ezen sajátosságok meghatározására nincs lehetőségünk. Annak ellenére, hogy megközelítőleg a 17. század második feléből ismerjük a lakosság névjegyzékét és ismerjük a családok összetételét, még sincs lehetőségünk feltárni minden egyes lakó foglalkozását. Ami az általunk tanulmányozásra kijelölt periódust illeti, Kickófalva mindennapi életének rekonstruálása főbb vonásaiban mégis lehetséges. A falu életmódja nagy vonalakban hasonlít bármely moldvai falu életmódjához, ami pedig a részleteket illeti, bármely moldvai katolikus faluéhoz, sőt azonos a többi Szeret völgyi katolikus település életmódjával.

A lakosság

A Moldvában élő katolikusok eredetéről hosszabb ideig folytak a viták anélkül, hogy figyelembe vették volna egyes zárt térségek sajátosságait. Amint láttuk, a település eredete visszanyúlik Moldova létrejöttének első évtizedeire, ugyanakkor lehetséges, hogy Kickófalva lakosai ebben a térségben éltek már a falu megalapítása előtt. A lakosok eredetét illetően rengeteg adatunk van, melyek mind egyfajta egységes eredet kijelölésére irányulnak: „nemzetség szempontjából magyarok vagyunk”. E megnevezés egy homogén etnikumot fedett, így egyetlen okunk sem lehetett azt hinni, hogy nem voltak köztük katolikus hitre áttért, magyar nyelvet beszélő románok is. Szükséges megjegyezni: Kickófalva lakói nem „csángók”, legyenek akár „elszékelyesedett románok”, vagy bármi mások. Sem Kickófalván, sem a térség többi településein nem észlelhető a lakosság olyan arányú megújulása, amelyet az erdélyiek a 18. században bekövetkeztet

migrációja idézett elő. A falut csak régi lakosai népesítik be, akik fokozatosan elvesztik a magyar nyelvet, lévén ez egy olyan folyamat, mely megfigyelhető már a 12. századtól a Szeret völgyi falvak őslakosainál is. Az eredet kérdése senkit sem kellene felháborítson, ugyanis a történelem célja az eredet megismerése, nem pedig ennek eltörlése. Így senkinek sem kell sértve éreznie magát eredete miatt. Tény, hogy a régi lakosokban nem tudatosodott eredetük, ugyanazon társadalmi és mentális struktúrák részeseként a többiekhez hasonlóknak vallották magukat. Az egyetlen különbség a vallásukból adódott, amely a moldvai katolikus egyház újrászervezése folytán vált érzékelhetővé. Népeességét tekintve Kickófalva nagy településből kis faluvá vált. Bármennyire is mesterkéntnek tűnnek az általam elmondottak, mégis ez volt a valóság. Habár a 17. század közepén a faluközösség 160 lelket jelentett¹ (125 áldozó és 40 gyermek²), meghaladva Szabófalva lakosságát (130 áldozó személy és 29 gyermek³), más falvakhoz képest a népeesség-növekedés nagyon lassú (a 19. század végére 251 főre emelkedik,⁴ és 1932-ben 444 lakost számlál⁵).

A népeesség-növekedést igen nagy mértékben befolyásolja a fiúgyermek születése: ha ezek száma alacsony, a lakosság stagnál a születési arány emelkedésének ellenére is. A lányok más falvak népeesség-növekedéséhez járulnak hozzá, ritkán azonban az is előfordul, hogy a férj a feleség falujába költözik. Hasonlóképpen 1696-ban Ioan Ember anyósa, valamint sógora mellett lakik feleségével és fiával.⁶ Mivel egy kritikus időszakról van szó, minden okunk megvan elhinni, hogy ez az állapot nem volt állandó. A személynévgyarapodása azonban tanúsítja az említett életmód gyakorlását; de ugyanakkor a nevek eltűnése példázza a fentebb tárgyalt, ezzel ellentétes jelenséget is. A Bandinus Kódex⁷ 30 férfinevet említ, és valószínű, családfőt is ugyanennyit Kickófalváról. Ezek közül csupán néhány őrződik meg, melyek domináns nevekké válnak: Farcaș, Cocuț, Dâscă, Barticel. Mások csak később honosodnak meg: Mărtinaș, Catana (Kotona), Diac, Petercă stb.

A család

A katolikusok helyzetéről készült 1696-os felmérés szerint a kickófalvi családok tagjainak száma kevés. Legtöbbjük egy, kettő vagy három gyermeket nevelt, csupán néhány családnak volt öt vagy hat gyereke. A 18. század folyamán azonban megszorodik a sokgyermekes családok száma. Ez a növekedés a lakosság társadalmi helyzetének változásával hozható kapcsolatba. Nem rendelkeztek földtulajdonnal, így nem terhelte őket az örökösök közti birtokmegosztás gondja. Ellentmondásos ugyan, de egy többtagú család nem feltétlenül a táplálkozók számának növekedését jelentette, hanem – a krízishelyzetektől eltekintve – a táplálék megszerzésének egy könnyebb módját. Csak a családfő volt köteles robotmunkát végezni a bojári birtokon, míg a család többi tagja más földbirtokokon dolgozhatott, néha több tíz kilométerre a családi háztól. A római katolikus egyház által felügyelt házasságkötés fokozatosan szakrális intézménnyé nőtte ki magát. A házasság szentségének a családi ház elhagyása által, vagy bármely más mó-

¹ Urechia 1895. LXXXVII.

² Holban 1973. 243.

³ Uo. 242.

⁴ Codrea 1891. 143.

⁵ *Indicatorul statistic*, 1932. 298.

⁶ Benda 1989. 747.

⁷ Urechia 1895. 121–122.

don történő felbontása a legnagyobb bűnnek számított. Az egyház szigorúan beavatkozott a házasságnak mint szakrális intézménynek az irányításába. Mivel ez csak a 17. századtól működik, addig a katolikus házasságkötési szertartás az ortodox szertartás mintáját követte. Ezen szokások kiküszöbölése és a házasságkötéssel kapcsolatos szigorú szabályok bevezetése Moldva első katolikus prefektusainak intézkedései között említhetők. „A papok ne eskessenek az egyház által tiltott napokon; ha ez mégis megtörténik a három ünnepnapon, súlyos büntetést maga után vonva feljelentessen. A szerződés mindig két-három tanú jelenlétében köttessen, a titkolózást kerüljék. A csavargók és hajléktalanok ne kössenek házasságot, annál is kevésbé a tolvajok. A házassági szerződést megkötő felek nevei az évet és a napot is megjelölve íratassanak be az egyházi anyakönyvbe.”⁸ Az újonnan bevezetett normák közé sorolhatóak a kihirdetések és a rokonsági kötelékek szigorú ellenőrzése is, amely szerint engedély ellenében az egyház csupán a harmad- és negyedfokú rokonok összeházadosását fogadja el. Ehhez még hozzájárul a házasulandó felek megfigyelése, akiknek ismerniük kell a kátét, ellenkező esetben „a misszionárius nem házásította össze őket”.⁹

A házasság megkötése nagyon fiatalon, a fiúk esetében tizenhat, tizenhét, illetve tizennyolc évesen történt, míg az ortodoxoknál ez jóval idősebb korban zajlott. A lakodalom lényeges mozzanata, hogy a menyasszonyt a díszes felvonulás elkísérte férje házához. Itt „egész éjszaka esznek, isznak, táncolnak, éjfél körül pedig a rokonok és barátok lehetőségük szerint pénzzel ajándékozzák meg a menyasszonyt, akitől egy fejkendőt kapnak cserébe. Az összegyűlt pénzből fedezik a lakodalom költségeit, s ha marad belőle, vesznek rá néhány ruhadarabot.”¹⁰ A szigorú szabályok bevezetése, valamint a többszöri házasodás jogától való megfosztás néhány régi szokás elhagyását eredményezte. „Szokás volt régen, mint az ma is szokás a hitszegők körében, hogy visszavitték a menyasszonyt az apai házhoz abban az esetben, ha kiderült, hogy nem volt érintetlen; a szülők állatokkal vagy pénzadománnyal próbálták ezt helyrehozni, így lányukat visszafogadták.” Tudtommal a románoknál jelenleg is így történik. Ha ez a katolikusoknál fordul elő, a vőlegény jól elveri a feleségét, hogy kiderítse a cinkost, ezután pedig „úgy élnek egymás mellett, mint a kutyák, feleségének még egy darabig szolgálnia kell az urát, hogy máskor vigyázzon”.¹¹ Íme, hogyan eredményez paradigmaváltást egy szokásról való lemondás: a megcsalt férj bosszúját nem feleségén, hanem riválisán tölti ki, akinek identitása előzőleg nem számított. Hasonlóképpen a bosszúállás eszközei is megváltoznak. Ha a menyasszonyt csak gúnyúzás céljából vitték vissza a szülői házhoz, a csábítóval való ellenségeskedésnek tragikus következményei lehettek, melyek ennek fizikai megsemmisítéséhez is vezethettek.

A fiatalok közti ismerkedésre a tánc adott alkalmat, ahová a lányok rendszerint szülői kísérettel érkeztek. Az egyház ellenőrző funkciója viszont kívül maradt ezen a téren, így megtörténhetett, hogy ortodox fiú katolikus lányt szöktetett meg házasság céljából. A papnak a falut tulajdonában tartó bojárnál való közbenjárása ezen házasságok megsemmisítéséhez vezetett. Nem volt könnyű a vegyes házasságkötés akkor sem, ha például az egyik fiatal a katolikus hitre szeretett volna áttérni, az ortodox egyháznak ugyanis rengeteg eszköz állt rendelkezésére, hogy egy ilyen házasságot megakadályozzon. Bár lehetetlennek tűnik, de születtek hasonló módon kötött házasságok, főleg a

⁸ Urechia 1895. CXXIV.

⁹ Holban IX. 1973. 352.

¹⁰ Uo. 353.

¹¹ Uo.

vándorok közt, akik egyaránt lehettek katolikusok vagy ortodoxok. Úgy tűnik azonban, hogy a leggyakoribb házasságkötési modell Szent Pál szavait látszott követni: „*si vis nubere, nube pari*” (ha meg akarsz házasodni, házasodj hozzád hasonlóval). A lány kelengyéje leggyakrabban csupán ruházatból állt, és csak a leggazdagabbak engedhették meg, hogy még két ökröt és egy tehenet is adhassanak, ami meglehetősen sokat jelentett. A ruhadarabokból álló kelengye a jövőbeli feleség leánykori munkásságáról tanúskodott, ami egyben felkészülést is jelentett azon „könnyűipari” feladatkörök elvégzésére, amelyek – akárcsak a főzés és a gyerekevelés – hozzátartozott a házassághoz. A gyerekek nevelése szintén a nő feladata volt, ez a legtöbb esetben csupán imádságtanításból állt, melyeket a szentségek fogadásakor kellett tudniuk a gyerekeknek.

A lakóház¹²

A legrégebbi lakóháztípus a földbe ásott, náddal vagy szalmával fedett kunyhó. Valamivel később megjelent a lábakra épített ház: a földbe helyezett négy vastag cölöp alkotta a ház szögleit, melyek közé gerendákat illesztettek. Az így kialakított váz szalmával vagy sással összekevert agyaggal tapasztották. Gyakori a sáttortető szerkezet, melyet szalmával vagy náddal fedtek be. Az 1900-as évekig ez a háztípus dominált. A lakóházak aránya változó: a 17. század közepén körülbelül 30 házat számlált a falu; 1762-ben 28 ház volt,¹³ 1869-ben 53,¹⁴ 1891-ben 71,¹⁵ 1912-ben 82 lakott házat tartottak számon,¹⁶ 1932-ben pedig 109 házat számláltak.¹⁷ A lakóházak és a lakosok számának összevetése alapján megállapítható, hogy körülbelül heten laktak egy házban. A falu legalább két alkalommal teljesen leégett, először 1682-ben, majd a 19. század elején ismét.¹⁸

Táplálkozás

Kickófalva lakosainak gasztronómiai ismeretei, akárcsak a többi román lakóknak, meglehetősen korlátozottak voltak a múltban, annak ellenére, hogy a vegetáriánus étrend váltakozott a húsos étrenddel. Bár foglalkozásaik biztosították számukra a változatos termékeket, széles területen mégis azonos volt az elkészítésük módja, így ami az ételről, nem beszélhetünk egyfajta helyi specifikumról. A fogyasztott élelmiszerek négy kategóriába sorolhatók: alap-, fő-, időszakos, valamint alkalmi élelmiszerek.¹⁹ Búzakenyeret csupán ünnepekkor fogyasztottak; a többi napokon ezt kölesből vagy kukoricából készült puliszka, valamint meleg, hamuban sült lepény helyettesítette. A nem böjti időszakban a puliszkát túróval gyúrták össze. Gyakran használt tejtermék volt még: a tej, a savó és az előtej (gurázda). A zöldségek közül gyakran fogyasztották a savanyú káposztát, lencsét, babot, borsót, fokhagymát, hagymát, valamint répát, mindezeket főleg a böjti időszakban. Húst többnyire csak ünnepekkor ettek. Az italok közül az otthon előállított kölessőr volt a legelterjedtebb. Bár szőlő nem volt ezeken a vidéke-

¹² Ebben a tanulmányban kevesebb figyelmet fordítunk az etnológiai és etnográfiai aspektusokra. Bővebb információkért lásd Ciubotariu 1998., Petru Pal 1942.

¹³ Holban IX. 1973. 317.

¹⁴ Birófalvi parókia: *Status animarum* 1869.

¹⁵ Vö. Codrea 1891.

¹⁶ *Dicționarul statistic al României* 1915. 794.

¹⁷ *Indicatorul statistic* 1932. 298.

¹⁸ Állami Levéltár, Jászvásár: *Írásos jelentések (Anaforale)*, Tr. 1785. Op. II. Ds. 24. f. 165.

¹⁹ Butură 1978. 325.

ken,²⁰ ez azonban nem jelentette azt, hogy bort nem fogyasztottak. A katolikus misszionáriusok arról panaszkodnak, hogy egyes lakosok inkább a kocsmát látogatják, mint a templomot, az ünnepeket pedig így töltik: „csordultig töltik poharaikat borral, majd határtalan élvezettel nekilátnak a húsnak”.²¹ A böjtöket lelkiismeretesen megtartották. Az év két nagyobb böjti időszakán kívül a hétfői, szerdai és a pénteki napokon is böjtöltek, akárcsak a Nagyboldogasszony napja előtti két héten, valamint a Szent Péter és Pál napját megelőző héten. Ezeket a napokat szigorúan betartották. „Nem számít bűnnek, ha valaki megrészegedik, és egyes katolikusok ma is úgy tartják, hogy nagyobb bűn böjtben húst enni, mint lopni vagy embert ölni. A katolikusok a gyerekágyas asszonyoknak is megtiltják hús- és tejtermékek fogyasztását, akárcsak a halálos betegeknek, akiknek viszont ezt megengedik a románok.”²² Úgy tűnik azonban, hogy ez az elszánt megtartóztatás csupán az étrendre korlátozódik.

Adományok és adók

A kickófalvi lakosok alapfoglalkozása a mezőgazdaság és az állattenyésztés volt, ez lévén az egyetlen lehetőségük összekuporgatni egy kisebb vagyont. Szorgos parasztok lévén nélkülözhetetlen munkaerővé váltak, kik messzi földeken dolgoznak: „arra kényszerültek, hogy egyik helyről a másikra menjenek, oda, ahol jobb a fizetés, ugyanis föld mindenhol van, és elég, ha dézsmát fizetsz a földesúrnak...”²³ Azonban más kötelezettségek is voltak a falu előljárójával szemben,²⁴ így a kaláka napok mellett, amelyet a családfőnek kellett leróni, természetbeni adókat is kötelesek voltak befizetni begyűjtött terményeikből,²⁵ melyek közül Kickófalva esetében a széna-, a kukorica- és a különböző fatermékek adói voltak a legfontosabbak. Ezekhez társult még a fejedelmi adó. Az adózási rendszer módjáról, valamint a falubelieknek az ehhez való viszonyulásáról érdemes megemlíteni egy 18. századbeli feljegyzést, mely szerint: „...a fejedelem minden falura meghatározott pénzösszeget szab meg befizetésre, a falubeliek pedig lehetőségeik szerint alkudoznak; a szegények úgy tartják, hogy a gazdagabbak rájuk több fizetnivalót rónak, a gazdagok pedig ugyanezt tartják a szegényekről, így folyton csak veszekszenek és gyűlölködnek, míg az adót befizetik, és ez havonta megtörténik”.²⁶ A befizetendő adó mennyiségéről csak annyit tudunk, hogy 1816-ban „negyedrésze 110 lej volt”²⁷; amely összeg harminc adózó polgár közt oszlott meg.

Kickófalva lakossága a következő egyházi járulékokat fizetette: „...keresztelő esetén három lejt (*paralet*), esküvőkor tíz lejt (*paralet*), felnőtt temetésekor harminc lejt (*paralet*), míg gyerek temetésekor tíz lejt (*paralet*), [...] egy olvasott liturgiáért tíz, egy énekesért pedig húsz lejt (*paralet*). Ezen kívül a misszionárius minden háztól kap két mérték kukoricát vagy egy mérték búzát, esetleg évente tíz lejt (*paralet*).”²⁸ Ez volt a „tized”, amit minden hívő embernek be kellett fizetni, azonban egyesek, kihasználva az egyház tehetetlenségét a fizetés elmulasztása esetén, kivonták magukat ennek befizeté-

²⁰ Holban 1973. 242.

²¹ Urechia 1895. CLVII.

²² Uo.

²³ Holban IX. 1973. 354.

²⁴ Uo. VII. 344. „A parasztoknak minden faluban megvan a saját gazdájuk, akinek időnként dolgoznak. Adót azonban neki nem fizetnek, csupán az uralkodónak.”

²⁵ Mihordea 1986. 188–197.

²⁶ Holban IX. 1973. 355.

²⁷ Istrati 1917.

²⁸ Holban IX. 1973. 354.

se alól. Mindezek mellett létezett egy, csak a nők által fizetendő adó, mely szerint egy tyúkot adtak az egyháznak, mikor először léptek szülés után a templomba. Az adó növekedése valóságos konfliktust eredményez a 19. század elején²⁹ a Román területén élő katolikusok, valamint a katolikus főispán között, a katolikusok ugyanis egy adott pillanatban az ortodox vallásra való tömeges áttéréssel fenyegetőztek. Így azonban nem tudták megakadályozni az új egyházi adó érvénybe lépését, azt viszont elérték, hogy táncmulatságokat szervezzenek karácsony és vízkereszt között, ami azelőtt tiltva volt.

Az egyház és a szentségek kiosztása

A misszionáriusok jelentései szerint Kickófavva lakossága a szabófalvi templomhoz tartozott, ahol „jogaik” voltak. A templom, melynek régisége bizonytalan, csak 1682-ig létezett, mikor nem sokkal ezután felgyújtották, ugyanis a falvak elköltöztetése, valamint a ráchiteni-i parókia megalakítása után ez használhatatlanná vált. Egy leírás maradt ránk a templomról, melyet Bartolomeo Bassetti készített, aki 1639–1644 között Moldvában tartózkodott.³⁰ Újjáépítése után Szent Ferencet választották a templom védőszentjéül, s a purgatóriumban szenvedő lelkekért ajánlották fel.³¹ Kickófalva lakosai a régi templomtól négy kilométerre fekvő szabófalvi templomba jártak, melynek Szent Mihály arkangyal volt a védőszentje. Miután azonban felépült a gherăiești-i templom, a lakosok ehhez tartoztak. Kickófalván az első templomot 1872–1874³² között építették fából, melynek az augusztus 20-án ünnepelt Szent Istvánt választották védőszentjéül.³³ A moldvai katolikus egyház átszervezése hozzájárult az egyházi gondozás javulásához és implicit módon a hívők vallásos magatartásának alakulásához. Mindez bizonyos rendelkezés alapján zajlott, mely megtalálható a Bandinus Kódexben: „Arra kell buzdítani a híveket, hogy húsvétkor gyónjanak és áldozzanak, ellenkező esetben kegyetlenül megbüntetjük, ugyanakkor egyházi temetésben sem fognak részesülni. Ünnepeken és vasárnap minden katolikus hívő ember vegyen részt a szent misén és prédikáción. Akik szüleiket megütik és szidalmazzák, a püspök külön büntetése mellett száz botot kapjanak a templom előtt.”

Ugyanakkor rögzítették a szentségek kiosztásának feltételeit, valamint egy katolikus paphoz méltó magatartást. A fenti rendelkezések fegyelmezetté tették a vallásos életet, tekintélyt nyert az egyházi szertartás. Így például a keresztlelő esetében kötelező volt a gyereket minél hamarabb megkeresztelni, ezt pedig kizárólag egy keresztszülő jelenlétében. Az addigi néphit szerint jobban nőtt a gyermek, ha azt nem keresztelték meg, így mindenki igyekezett ezt minél későbbre halasztani. Ennek következtében sok gyermek halt meg, így a bűn az egész közösséget terhelte. Még századunk elején is gyakran hallottak fényes nappal gyermeksírást az emberek, amely meg nem szűnt, amíg az ártatlan sírásától gyötört el nem mondta a következőket: „Megkeresztellek az Atya, a Fiú és Szentlélek nevében.” Ami az áldozást illeti, a tizenegy-tizenkét éves gyerekeket tanító készítette fel, így volt szabad először áldozniuk. Ebben az esetben is adódtak nehéz-

²⁹ Iorga 1901. 148.

³⁰ Holban V. 1973. 184. „A szabófalvi templom kőből épült, és amint mondják, Margit asszony építtette, és Mária mennybemenetelének ajánlotta fel. Nem lehet tudni, hogy fel volt-e szentelve. Huszonegy lépés hosszú, nyolc lépés széles és három oltár van benne. A nagyobbik a keresztre feszített Jézust ábrázolja Máriával, jobb felén Szent Péter, bal felén pedig Szent Pál. A második oltárképen Mária mennybemenetele látható, míg az utolsón a Megváltó és még két ismeretlen arc.”

³¹ Holban IX. 1973. 317.

³² Gabor 1995. 270.

³³ Vö. Codrea 1891.

ségek: „...azt szeretnék, ha a gyermekeik minél hamarabb áldozáshoz járulhatnának, főleg betegség esetén, mivel azt tapasztalják, hogy a hitszegők fiaik születése és keresztelese után azonnal áldoztatják azokat, de meg vannak győződve, hogy egy ilyen szentségben való részesülés egyfajta tudást is igényel”.³⁴ A bérálás nagy gondot okozott, ugyanis ennek kiszolgáltatásához a püspöki jelenlétre is szükség volt. Rengeteg eset erősíti meg az erre való neheztelést: a lakosok elbújtak, hogy ne kelljen egyházi járulékot fizetniük, későn szereztek tudomást a messi faluban zajló eseményről, vagy azért nem vettek részt, mert a püspök kedvezőtlen időben látogatott az illető helyre. Ez az oka annak, hogy Kickófalván 1696-ban egyetlen lakos bérállkozott meg.³⁵ Hasonló nehézségek adódtak a gyónás esetében is, amit elsősorban a hívők mentalitása magyaráz, valamint szűkölködéseik. A 17. századtól kezdve a falubeliek egy újabb szentséggel szembesültek, amit nem egészen értettek; az utolsó kenetről van szó, ami különféle reakciókat váltott ki. „Úgy vélték, hogy az utolsó kenet feladása után feltétlenül meg kell halniuk, de sokan meghaltak anélkül, hogy ebben részesültek volna, ha pedig a misszionárius buzdította ennek felvételére, azzal vádolták, hogy a halálukat kívánja, ezért a betegségtől és nyomortól régóta szenvedők maguk kérték, hogy hamarabb meghaljanak.”³⁶ A katolikusok temetkezési szertartásai számos esetben az ortodox szertartás mintáját követték, mindezek mellett azonban egy olyan közös szubsztrátum megléte is feltételezhető, amelyre ráépült egyfajta nyugati rítust gyakorló kereszténység. Hogy hová temették halottaikat a kickófalvi lakosok, pontos adataink nincsenek. Valószínű, hogy ezeket a szabófalvi templomhoz vitték, amelyet körülvevett a temető. Más lehetőségekkel is számolhatunk, ha figyelembe vesszük, hogy a 17. században a temetési szertartást jóval az elhantolás után is megtarthatták. Bárhol is lehetett a temető, nem volt túl közel a faluhoz. A halottak félelmet váltottak ki, ezért különös tiszteletben részesítették őket. Ünnepi viseletbe öltöztették, a család pedig minden vagyonát a halotti misére és torra költötte, szigorúan ragaszkodva a rituáléhoz. Így egyes pogány hagyományokat őrző szokásokat sikerült megmenteni; hasonló hagyomány volt a halott tenyerébe tett pénzérme (mely a révész Charon bérére emlékeztet), vagy a halott háza előtti tűzgyújtás a temetés előtti éjszakán. A misszionáriusok tiltakoztak az ilyen hagyományok iránt, néhányat közülük sikerült eltörölniük. A 18. század közepén Giovanni Bartolomeo Frontali a a temetési szertartásról a következőket jegyezte le: „Nem elég az adózás okozta nyomorúság, az ilyen esetek még jobban megterhelik őket. Ha meghal egy szegény ember, népes családot hagyva maga után szegénységben, ahol örökségül csak egy tehén és két ökör marad, a feleség még így is képes levágni a tehenet és eladni az egyik ökröt, hogy halotti tort rendezhessen férje lelki üdvösségéért. [...] Mostanában a templomon kívüli területre temetik a halottakat, abba a temetőbe, melyet fakerítés vesz körül; mindegyiket fa-, illetve kőkoporsóba temetik, melyre néha neveiket is ráírják. A nagyobb ünnepekkor, mint a húsvét, a karácsony és főleg a halottak napja, amikor szertartásokat tartanak a temetőben, az élő gyetyák mellé egy kenyeret és egy pénzérmét is tesznek a sírokra a gazdagabbak.”³⁷

³⁴ Holban IX. 1973. 354.

³⁵ Giovanni Baptista Volponi, szabófalvi lelkész által összeállított *Status animarum*. Lásd Benda (szerk.) 1989. II. 747.

³⁶ Holban IX. 1973. 352.

³⁷ Uo. 353.

A közösség mentalitása

A tudatlanságban és szellemi sötétségben élő faluközösség a réműletek, babonák és képzelgések kedvező színterévé vált. Egyetlen személy álma a többiek számára jellé minősült, egy ismeretlen forrásból érkezett rémhír az egész falut megriasztotta. Naivságukból eredően az emberek olyan eljáráshoz folyamodtak, melyektől védelmüket remélték. Ilyen régi hiedelmek öröklődtek generációkon át és szokásokká váltak. Egy láthatatlan ellenséggel szembeni harccal egy időben az ettől való félelem is állandósult. Ha a halott tenyerébe tett pénzérme, a megboldogult portája előtt rakott tűz, valamint a sírra helyezett adomány pogány szokásoknak bizonyultak, akkor az ezekhez hasonló rítusok alapján azt hihetnénk, hogy nem egy hívó közösséggel van dolgunk. Így nem csoda, hogy abban az esetben, ha az embereket betegség vagy egyéb veszély fenyegette, különböző ráolvasásokhoz folyamodtak, mintsem isteni segítséghez. Az Istenről csak múlt időben beszéltek: „Az Isten teremtette”, „Így akarta az Isten”, őt csak bosszúálló bíráként ismerték, nem tekintették csodákat tevőnek.

Ha például egyesek számára a törökökkel szembeni védekezés egyetlen módja a tőlük való megfutamodás volt, másoknak viszont a titkos praktikák és ráolvasások egész „fegyvertára” állt rendelkezésükre. Néha a ráolvasó szövegek imák kíséretében hangoztak el, s a hatékonyság érdekében a szertartásban használt tárgyakat a templomba is elvitték. A szent jelvények a különböző titkos praktikák komponensei, előidézve ezáltal a szent és a profán zavaros keverékét: „...hiszen egyesek az egyház által előírt tárgyakat és imákat alkalmaznak a lelkek üdvéért. S bár magukat is veszélyeztetik, de különböző varázslati hagyományokkal, vázlatokat feloldó ráolvasásokkal, valamint baljóslatokkal is keverik ezeket. Hasonló varázslatnak számított, amikor tisztátalan állatok ürülékével az ablakok és ajtók előtt többször is keresztet vetettek, hogy ezáltal elűzzék a gonosz szellemet. Sokan hisznek az álmokban és annyira valóként értelmezik, hogy egyesek teljesen elveszítik az eszük és félkegyelműekké válnak. Mások ahhoz tartják magukat, hogy kártól és előítélettől való félelmükben semmit ki ne adjanak a házból a hétfői, szerdai és a pénteki napokon.”³⁸

Léteztek az egyház által tiltott veszélyes babonák, valamint kevésbé veszélyesek, úgynevezett „kisebb”, a különböző torzított álmokból eredő babonák, mások pedig semmiféle kauzalitásra nem vezethetőek vissza; ilyen a pénteki szemétkidobással járó szerencsétlenségbe vetett hit, a küszöb bal lábbal való átlépése, kifordított ruhák felöltése, elhaladni valaki előtt üres dézsával, a házban füttyörészni, a Foca és Pălie napokon való munka, valamint sok hasonló hiedelem. A képzelet szinte nem ismert határokat. Azok az állatok, amelyek valamilyen módon félelmet tudnak kelteni, mint a macska, béka, kígyó, szintén babonák hordozóivá váltak. Mindezek mellett a hívek képzelőerjét táplálva az egyház is hozzájárult a félelmek fokozásához. Az élet és halál közti határt megsemmisítve a purgatórium is egyfajta gyötrő gondolattá válik. Hogy üdvösségüket elnyerjék, a halottak rokonaik álmát nyugtalanítják, adományokat és imádságokat kérve tőlük. Ha kéréseikre nem hallgatnak, erre meglehetősen brutálisan reagálnak, így legmélyebb álmukból rázzák fel az alvókat. Megtörténik, hogy időnként az élők is betekintést nyernek a purgatóriumba. Ebben az esetben egy asszony a templomba lépve fehérbe öltözött embereket talál, kik kezükben égő gyertyákat tartanak. Mikor kilép a templomból, rájön, hogy éppen dél van, holott ő tulajdonképpen az esti vecsernyére indult. Érdekes még azon nők esete is, akik a purgatórium és földi élet közvetítőinek sze-

³⁸ Holban IX. 1973. 315.

repét töltik be. Híreket hoznak a rokonoknak elhunyt hozzátartozóikról: mennyi időt kell még tölteniük a purgatóriumban, vagy hány misére és imádságra van még szükségük a szabadulásig. Fontos megjegyezni, hogy ezek a nők nem fogadnak el fizetséget a közölt információkért, sem kártalanítást az úton töltött két napért.

Ez az eszkatologikus félelem igen nagy mértékben hozzájárul az ősi babonák fokozatos visszaszorításához, gyakran az egyes hiedelmek teljes megsemmisüléséhez. Mindezek ellenére számuk napjainkban is jelentős. Ezek nem csupán kicófalvi specifikumok, hanem a román falvaknak állandó tartozékai.

A fentebb vázoltak segítségével megpróbáltam fényt villantani ezen település homályos múltjára. Bár a bemutatottak nem kizárólag Kicófalva tartozékai, úgy gondolom, nagymértékben mégis sajátjai ennek a településnek, melyek ugyanakkor betekintést biztosítanak számunkra az itteni emberek életmódjába. Annak ellenére, hogy számos aspektust még homály fed, úgy gondolom, hogy egy, a moldvai katolikusok mindennapi életét felvázoló átfogó tanulmány kellőképpen rávilágítana arra a társadalmi képre, amelyen az idők folyamán bekövetkezett változások alig kivehetőek.

Román eredetiből fordította Miklós Zoltán

Irodalom

BENDA Kálmán (szerk.)

1989 *Moldvai csángó-magyar okmánytár. 1467–1706.* II. TLA, Budapest

BUTURĂ, Valer

1978 *Etnografia poporului român.* Cluj

CIUBOTARIU, Ion H.

1998 *Catolicii din Moldova.* Iași

CODREA, Petru

1891 *Dicționar geografic al județului Roman.* București

GABOR, Iosif

1995 *Dicționarul comunităților catolice din Moldova.* Bacău

HOLBAN, Maria (szerk.)

1973 *Călători străine despre Țările Române.* V. București

IORGA, Nicolae

1901 *Studii și documente.* II. București

ISTRATI, Corneliu

1917 *Condica visteriei Moldovei din anul 1816.* AIIAI., Suplimentul I. 20.

MIHORDEA, Vasile

1986 *Relații agrare din secolul XVIII în Moldova.* București

PETRU Pal, Iosif

1942 *Origine catolicilor din Moldova și Franciscanii păstorilor de veacuri.* Săbăoani–Roman

URECHIA, V. A. (szerk.)

1895 *Codex Bandinus.* LXXXVII. București

1915 *Dicționarul statistic al României.* București

1932 *Indicatorul statistic.* București